

**Prof. Dr. Nilüfer KURUYAZICI**

İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

**ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ KAPSAMINDA  
'KÜLTÜR TARİHİ' DERSLERİ VE  
UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER**

1990 yılında Silivri'de yapılan «Türkiye'de Alman Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Sorunlar-Çözümler» konulu seminerde, eğitim alanındaki yeni görüşler ve gereksinimler doğrultusunda ders programlarımızın bir kez daha gözden geçirilip yenilenmesi üzerinde durulmuştu. Biz de İstanbul Üniversitesi Almanca Bölümleri olarak bu amaçla yaptığımız program değişiklikleri kapsamında daha önce YÖK programında yer alan 'Alman Edebiyatı Tarihi' ya da 'Yeni Alman Edebiyatı' gibi dersler yerine 'Kültür Tarihi' derslerinin arttırılmasını yararlı bulduk ve bu dersleri üç yıla çıkardık. Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı programında 1. sınıfta 'Kültür Tarihinin Giriş', 2. ve 3. sınıflarda da 'Kültür Tarihi I ve II' adlarıyla haftada ikişer saatten üç yıl, Alman Dili ve Eğitimi Anabilim dalında ise şimdilik yalnız 2. sınıfta 'Alman Uygarlığı' adıyla gene iki saatlik bir kültür tarihi dersi yer alıyor. Eğitim bölümünde de bu dersin en az iki yıla çıkarılması düşünülüyor. O bölümde birkaç yıldır bu dersi yapan Doç. Dr. Nilüfer Tapan, bizim bölümde gene 4-5 yıldan bu yana başka ders adları altında da olsa kültür tarihine yönelik çalışan ben ortak bir proje doğrultusunda üç yıllık bu derslerin içeriğini yeniden belirlemeye çalışıyoruz. Projenin temelini daha önce Prof. Sayın'ın her iki anabilim dalında uzun süre yaptığı bir yıllık 'Kültür Tarihi' dersleri oluşturuyor. Bu temel bilgiler doğrultusunda geçtiğimiz yıllarda Ege Üniversitesinde DAAD okutmanı olarak görev yapan Sabine Otten'in derste kullandığı metinlerden de yararlanarak yeni bir program oluşturmaya çalışıyoruz. Bu programın tanıtımına ve ders içeriklerine ilişkin getirdiğimiz önerilere geçmeden önce bu ders-

lerin amacını ve neden artık 'edebiyat tarihi' değil de 'kültür tarihi' biçimini almaları gerektiğine inandığımızı belirtmeye çalışacağım.

Son yirmi beş yıl içinde Alman edebiyatı bilimi alanında geliştirilen ve edebiyat metninin okur ağırlıklı değerlendirilmesi görüşüne dayanan alımlama estetiği (Rezeptionsaesthetik), edebiyat metnini okuma-anlama sürecinde bazı değişikliklerin yapılmasını da kaçınılmaz kıldı. Artık edebiyat metnini, yalnız içinde olduğu çağın ve yazarının gelişme çizgisinin bir ürünü olarak ele almak ve metni okumadan önce içinde yazıldığı dönemle, yazarının yaşamı, düşünceleri ve öbür yapıtlarının tanıtımıyla ilgili önbilgiler vermek yerine doğrudan metnin kendisinden ve okurun metinle kurduğu ilişkiden yola çıkılıyor. Bu aşamada okurun metinle ilgili ilk izlenimlerinin, öznel görüşlerinin saptanmasıyla yetiniliyor. Metnin verilerine yönelik yapılacak daha sonraki okumalarda hiç kuşkusuz değişikliğe uğrayacak bu ilk izlenimlerin ya da ilk anlama denemelerinin aşılabilmesi amacıyla metnin getirdiği somut ipuçlarını araştırmak, metnin biçim ve içeriğiyle ilgili verileri, kilit noktalarını çözümlenmeye çalışmak gerekiyor. Metin çözümlenmesinin bu aşamasında okurun kültür birikimi, gerek kendi kültürü gerekse Batı kültürüyle ilgili önbilgilerinin gerekliliği bizim öğrencilerimizi Batılı öğrencilerden ayıracaktır. İçinde yetiştiği Batı kültürü ve düşüncesini özümsemiş Batılı öğrenci ile Avrupa kültür tarihinden ve Hıristiyan kökenli Batı düşünce biçiminden çok farklı yetişmiş Türk öğrenciler arasında kültür birikimi açısından büyük bir farklılık olacağı kesin. Gerçi Almanya'da uzun bir süre yaşayıp eğitim gördükten sonra yurda dönen öğrencilerden oluşan Almanca bölümlerinin öbür yabancı dil bölümlerine göre bir ayrıcalığı var. Bu öğrenciler, içinde yetiştikleri ülkenin yemek yeme, alışveriş etme, selamlaşma, tatil yapma alışkanlıkları, bayram ya da doğum günü kutlama biçimleri gibi 'gündelik kültür'ü alanında bilgili; ama daha çok pratik yaşam deneyimlerine dayanan bu bilgiler dışında köklü bir Batı kültürü eğitiminden yoksun oldukları görüldüğü gibi, çoğunlukla kendi öz kültürlerine de yabancılar. Bu nedenlerle yurdumuzdaki filoloji eğitimini, Batılı öğrenciyi hedef alan ve kültür tarihi diye bir dersin yapılmasına gerek duymayan Almanya-ıçi filoloji eğitiminden daha farklı düşünmemiz gereki-

yor. Liselerimizde verilen kültür derslerinin yetersizliğini, Batı kültürünün ne denli eksik verildiğini, hatta korkarcasına Batı kültüründen kaçılmaya çalışıldığını da göz önünde bulundurursak, Batı düşüncesinin geçmiş, Batı kültürünün oluşumu konusunda öğrencilerimizden önbilgi beklemenin anlamsızlığı ortaya çıkacaktır.

Öbür yandan, bir yabancı dilin, birlikte getirdiği kültürden soyutlanarak öğrenilemeyeceğini de unutmamak gerekir. Gerçi tam karşıt görüş, yabancı kültürün bize kendi kültürümüzü unutturacağını savunanlar da var. Ama ben tam tersine, yabancı bir kültürü tanımanın, bize onu kendi öz kültürümüzle karşılaştırabilme ve her iki kültürü farklılıkları ile kabul edebilme olanağı sağlayacağı görüşündeydim. Değişik kültürleri tanımanın yabancı olana önyargısız yaklaşabilmek, hem de -güncel bir tanımlamayla söylersek- kendi 'kültür kimliğimizi' belirlemek açısından sağlayacağı yarar da gözardı edilemez. Bu durumda, Batı kültürünün oluşumunu, Batı düşünce tarihi, çağları belirleyen önemli tarihi olaylar, siyasal ve ekonomik gelişmeler, bunlara paralel olarak sanatın gelişmesi olarak izlemek, salt edebiyat tarihiyle sınırlı kalmaktan daha çok önem taşıyacaktır. Bir yandan da ezbere dayalı eğitim sisteminden kurtulmak, araştıran, sorgulayan, eleştiren öğrenciler yetiştirmek istediğimize göre, hocanın anlatıp öğrencinin not tutarak bu bilgileri ezberlediği klasik eğitim biçimini değiştirmek zorundayız. Tüm bu düşünceler ışığında kültür tarihi derslerinde nasıl bir yöntem izlenebilir?

Biz uygulamalarımızda somut metinler ve görsel malzemeyi temel alıyoruz. Felsefe metinleri, edebiyat metinleri, sosyolojik metinler ya da kültür tarihiyle ilgili kitaplardan bölümlerin okunup tartışılmasını ve anlatılmak istenen konuya ilişkin bilgilerin böylelikle iletilmesini öngörüyoruz. Ayrıca metin okumanın yanı sıra, o dönemlere ilişkin filmler, sanat tarihiyle ilgili kitaplar ya da slaytlar gösterilmesinin, ya da öğrencilere ödevler hazırlatılmasının, verilen bilgilerin genişletilmesine büyük katkıda bulunacağına inanıyoruz. Öğrencilerin ezbere dayalı bilgi birikimlerinin artmasını sağlamaktan çok ilgilerini çekme, onları araştırmaya yöneltme açısından böyle bir çalışma biçiminin yararlı olacağını düşünüyoruz. Şimdi, bu doğrultuda oluşturmayı düşündüğümüz üç yıllık

kültür tarihi programını ana çizgileriyle kısaca ele almak istiyorum.

Birinci sınıfların 'Kültür Tarihine Giriş' dersine kültür kavramının tartışılmasıyla başlanabilir. Kültür ve uygarlık kavramlarının ansiklopedik birer tanımını verip ezberletmek yerine, örneğin Şerafettin Turan'ın «Türk Kültürü Tarihi», Bozkurt Güvenç'in «İnsan ve Kültür» adlı kitaplarından alınan parçalarla Şara Sayın'ın «Kültür Kimliğimiz» adlı makalesi derste okunarak yazarlarının benzer görüşleri ya da aralarındaki görüş ayrılıkları saptanabilir. Böylelikle bu konuda öğrenciler de düşünüp fikir üretmeye, ya da okudukları metinler arasında bağ kurmaya zorlanacaklardır. Dört ders saatini ayırdığımız bu girişten sonra çağımız Alman kültürünün tanıtımına geçilecektir. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi gibi güncel bir sorundan yola çıkılarak birleşmenin her iki Almanya için olumlu ve olumsuz yanları tartışılabilir gibi, gelişmelerin Türkler açısından taşıdığı önem üzerinde de durmak birçoğunun ailesi halen Almanya'da yaşayan öğrencilerimiz açısından ilgi çekici olabilir. Bu konuda da Almanca Dil Dergisi'nin ilgili iki sayısındaki örneklerden yararlanılabilir. Bu noktadan İkinci Dünya Savaşı'na geri gidilerek yakın Alman tarihiyle ilgili önemli bilgiler de gene zaman zaman belge niteliğinde metinler yardımıyla ele alınabilir. Ayrıca günümüz Almanya'sını ilgilendiren toplumsal sorunlar bağlamında Günter Grass, Heinrich Böll, Bertolt Brecht ya da Volker Braun gibi yazarların metinlerinden örnekler, ya da örneğin Max Frisch'in yabancı işçi sorununun İsviçre açısından irdelendiği yazısının okunması ülke bilgisi - kültür tarihi ve edebiyat üçlüsünün kesiştiği nokta olarak konuyu zenginleştirecektir.

İkinci yılın 'Kültür Tarihi I' dersinde Germenler'den başlanarak 17. yüzyıl sonuna kadar gelmeyi öngörüyoruz. Tacitus'un «Germania» adlı yapıtından alınan parçalarla Germenler'in kimliği, yaşayış ve düşünce biçimleri, dini inançları konusunda gerekli bilgi virilebilir. Daha sonra Ortaçağın sosyal yapısı, sınıflar arasındaki farklar, Ortaçağ düşüncesi, önemli tarihi olaylar, geç Ortaçağ'da yaşanan değişim, Rönesans düşüncesi, Reform hareketi, Luther'in dil ve çeviriyle ilgili görüşleri gene değişik metinler yardımıyla işlenebilir. Bu bağlamda Brecht'in «Galile'nin Yaşamı» adlı

oyunundan da yararlanılabilir, ya da Barok dönemden birkaç şiir alınarak Barok düşüncenin özellikleri, Grimmshausen'in «Simpli-  
cissimus»undan bir bölümün okunmasıyla Otuz Yıl Savaşları anlatılabilir. Ortaçağla ilgili edinilmiş bilgiler örneğin «Gülün Adı» gibi filmler yardımıyla olanaklar elverdiğince görsel olarak da pekiştirilebilir. 17. yüzyıl sonuna kadar gelmeyi planladığımız bu yıl programının son derslerinde slaytlar gösterilerek mimarlık ve resim alanındaki gelişmeler anlatılabilir, ya da Ortaçağ ve Rönesans müziğinden örnekler dinletilebilir. Özellikle öğrencilerin ilgisinin giderek dağıldığı bu son derslerin sanat tarihine ayrılması şimdiki kadarki uygulamalarımızda hep yararını göstermiştir.

Üçüncü sınıfın 'Kültür Tarihi II' dersi 18. ve 19. yüzyıllara ayrılmaktadır. Kant'ın 'Was ist Aufklaerung?' adlı metniyle başlandıktan sonra Lessing'in, Gellert'in fabllarıyla Aydınlanma döneminin eğitici yanı üzerinde durulduğu gibi, 18. yüzyılda eğitim sorunu, bu konudaki yeni girişimler, meslek okullarının açılması yurdumuzdaki eğitim sistemiyle birlikte ele alınabilir. 18. yüzyılda ilk kez saray çevrelerinde beslenmeyen bağımsız yazarların ve zorunlu olarak yeni bir okur çevresinin oluşması ve birlikte getirdiği kitap basma, dağıtım, yazarlıktan para kazanma sorunları, ayrıca sansür kurumunun oluşması da günümüz edebiyat yaşamıyla karşılaştırma olanağı vermesi açısından üzerinde durulabilecek bir başka konu.

Gottsched ve Lessing'in Alman tiyatrosunun gelişimini gösteren kuramsal yazıları, tiyatro tarihi açısından önem taşıdığı kadar o dönemin sanata bakışındaki akılcı yanı göstermeleri bakımından da yararlanılabilecek metinler. Lessing'in «Emilia Galotti» adlı oyunu ile Fontane'nin «Effi Briest» adlı romanı kültür tarihi açısından, örneğin 18. ve 19. yüzyılların toplum ve aile yapısı, devlet yönetimi, uyanmaya başlayan ve erdemleri için savaşıyan burjuva sınıfı açılarından ele alınabileceği gibi, Lessing'in «Nathan der Weise»si 18. yüzyılın hoşgörü anlayışına örnek olarak ele alınabilir, ya da «Minna von Barnhelm» Yedi Yıl Savaşları, Prusya'nın konumu, Prusyalıların bugün artık bize soyut gelen 'namus' anlayışı açısından değerlendirilebilir. Fransa'da saray yaşamı, Fransız kültürünün Almanya üzerindeki etkileri, Fransız Devrimi'ni hazırlayan nedenler, insan Hakları Bildirgesi, devrimin sonuçları, Al-

manya açısından taşıdığı önem ya da ülkemize etkileri ile ilgili metinler zengin tartışma olanağı sağlayabilir. Bu arada Büchner'in «Danton'un ölümü» adlı oyunu da Fransız Devrimi ve sonrası açısından yararlı bir kaynak olacaktır.

Yukarda sıraladığım örnek ve önerilerden anlaşılacağı gibi bu derslerin başlıca amacı öğrencilerin yüzyılları, düşünce ve sanat akımlarını bir bütün olarak değerlendirmeye, aralarında bağlantılar kurup karşılaştırmaya, ya da nelerin aşılarak bugüne gelindiği bilincini edinmelerine yöneliktir. Dört yılın programını bir bütün olarak düşündüğümüzde bu derslerin öbür derslerle sıkı bir bağlantı içinde değerlendirilmesi de gerekecektir. Örneğin programımızda yer alan 'Çağdaş Edebiyat', 'Ortacağ Metinleri', '18. yüzyıl Alman Edebiyatı', 'Romantik Dönem', 'Edebiyatta Gerçekçilik' ya da değişik adlardaki metin çalışmaları dersleriyle kültür tarihi dersleri arasında yakın bir bağ kurulması zorunludur. Ayrıca ikinci sınıf programımızda yer alan 'Bilimsel Metinler. Okuma/anlama' dersinin de zaman zaman kültür tarihine paralel götürülmesi, o derste ele alınan konulardan yararlanılarak her iki dersin eşgüdüm içinde ilerlemesi çabalarımız arasındadır.

Kültür tarihi derslerinde metinler ve görsel malzeme yardımıyla çalışma denememizin henüz ilk uygulamalarında sayılırız. Ama bu aşamada bile öğrencilerin ilgisi, dersin hem içerik hem de işleniş biçimi açısından başarılı olduğunu gösteriyor. Kültür tarihi derslerinin edebiyat derslerinden bağımsız düşünülemediği göz önünde bulundurulduğunda, bu derslerin önkoşulu olacak bilgileri vermesi ve öğrencilerin okudukları edebiyat metinlerini daha geniş bir bağlamda değerlendirmelerine yardımcı olması en önemli başarısı. Hatta geniş ve karşılaştırmalı bir kültür yelpazesi vererek yurdumuzdaki ortaöğretim açıkklarını kapatabilmek bile kanımca Türkiye genelinde bu dersin başarısı açısından önemli bir adım sayılabilir.

#### Kültür Tarihi Dersleri İçin Kaynak Önerileri :

Turan, Şerafettin. *Türk Kültür Tarihi*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990.

- Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1974.
- , *Çağdaş Kültürümüz*, Cem Yayınevi, İstanbul 1991.
- Tanilli, Server. *Uygurluk Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 1991.
- Tanilli, Server. *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, İnsanlık Tarihine Giriş*, I ,II, III, IV. Say Yayınları, İstanbul.
- Salihoğlu, Hüseyin. *Alman Kültür Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 1993.
- Fischer, Heinz. *Deutsche Kultur, Eine Einführung*, Erich Schmidt Verlag, Berlin 1973.
- , *Deutsche Literaturgeschichte. Von den Anfaengen bis zur Gegenwart*, J. B. Metzler, Stuttgart, 1979.
- Grabert-Mulot-Nürnbergger. *Geschichte der deutschen Literatur*, Bayerischer Schulbuch-Verlag. München, 1984.
- Raff, Diether. *Deutsche Geschichte. Vom Alten Reich zur Zweiten Republik*, Hueber Verlag, München 1985.
- Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Sarıca, Murat. *100 Soruda Fransız İhtilali*. Gerçek Yayınevi, 1970.
- , *Almanca Dil Dergisi. Materialien für den Deutschunterricht in der Türkei*. Yıl 22, sayı 112. 1991/4.
- Tacitus. *Germania*. Reclam Ausgabe, 726.
- Gül Işık. *İspanya : Bir Başka Avrupa*. Metis Yayınları, İstanbul 1991.
- Pirenne, Henri. *Ortaçağ Kentleri. Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. Dost Kitabevi, İstanbul.

